

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Neprovdaná matka a její práva a nároky - určení rodičovství

Slečna Klára se rozhodla stát se maminkou, ačkoliv ji její partner opustil. Pro osamělou maminku je velmi důležité určení otcovství.

Zákon o rodině poskytuje neprovdané těhotné ženě a následně neprovdané matce možnost žádat po otci, a to i pravděpodobném, finanční prostředky na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a mateřstvím. Matka má vůči otci svého dítěte právo na příspěvek na vlastní výživu, právo na příspěvek na úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a slehnutím a konečně na výživné pro narozené dítě včetně nákladů na pořízení výbavičky a dalších potřebných a účelných věcí v prospěch dítěte.

Pokud se matka s otcem nedohodnou a otec dítěte těhotné ženě či matce finančně nepřispívá, může žena vymáhat výše zmíněné příspěvky podáním žaloby u soudu. Pro způsob podání a rozsah žaloby je rozhodující, zda během těhotenství či po narození dítěte došlo k určení otcovství či nikoliv. Vzhledem k aktuálnosti problému (nárůst rozvodovosti i partnerského soužití bez sňatku) a provázanosti jednotlivých právních domněnek, na nichž je určování otcovství založeno, nebudeme se zabývat určením otcovství výlučně s nesezdanými rodiči, ale obecně.

Právo tradičně vychází z poznatku, že nelze otcovství zpravidla jednoznačně prokázat. Proto stanoví vyvratitelné právní domněnky, které určují, koho platné právo za otce dítěte považuje. Zákon o rodině konstruuje celkem tři domněnky otcovství, jenž nastupují po sobě v neměnném sledu vždy, když nelze předcházející domněnku uplatnit.

První domněnka otcovství

První domněnka otcovství svědčí vždy manželovi matky. Zákon vychází z velmi vysoké pravděpodobnosti, že pokud se dítě narodí v manželství, zploditelem je manžel matky. Uvedenou konstrukcí je chráněno novorozené dítě, neboť hned od jeho narození jsou takto založeny právní vazby nejen na matku, ale i na otce, a jejich prostřednictvím na ostatní příbuzné. Není nutné cokoli dokazovat, právní domněnka se uplatní bez dalšího jako důsledek manželství. Uplatní se však i vůči bývalému manželovi, a to za podmínky, že k narození dítěte došlo do třístého dne po zániku manželství.

 Manželství zaniká úmrtím jednoho z manželů, popř. prohlášením jednoho z nich za mrtvého, pokud smrt nelze stanovit jiným způsobem a konečně rozvodem, resp. nabytím právní moci výroku o rozvodu manželství. Uvedené platí i do třístého dne po nabytí účinnosti pravomocného rozhodnutí soudu o neplatnosti manželství, ačkoli obecně se takové „manželství“ považuje za neuzavřené od samotného počátku.

I kdyby se dítě narodilo např. týden po uzavření sňatku, je otec jistý a do matriky bude zapsán manžel matky. Rovněž tak se do matriky jako otec zapíše bývalý manžel, došlo-li k porodu např. čtyři

měsíce po právní moci rozsudku o rozvodu. Uvedené ovšem neplatí, pokud by byla matka opět provdána. Pak bude v matrice jako otec uveden její nový manžel. Samozřejmě pokud by bylo otcovství manžela matky biologicky vyloučeno, mohl by otcovství popírat jak manžel (do šesti měsíců od porodu) nebo výjimečně nejvyšší státní zástupce (pro případ, že uplynula lhůta pro popření otcovství jednomu z rodičů a to v zájmu dítěte).

K popírání otcovství je dán důvod např. tehdy, pokud manželé spolu delší dobu nežili, manžel byl v zahraničí či třeba ve výkonu trestu odnětí svobody. Pochopitelně rovněž pokud dokáže, že ze zdravotních důvodů není schopen zplodit dítě vůbec. I pro popírání otcovství stanoví zákon o rodině striktní pravidla. Narodí-li se dítě mezi stoosmdesátým dnem od uzavření manželství do třístého dne od jeho zániku, musí manžel, resp. bývalý manžel dokázat, že s matkou nesouložil nebo nemohl dítě zplodit. Jako důkazní prostředky se obvykle použijí znalecké posudky z oboru hematologie, genetiky, sexuologie, gynekologie apod.

Pokud se ale dítě narodí po rozvodu manželství, a jiný muž o sobě tvrdí, že je otcem dítěte, lze otcovství považovat za vyloučené jen na základě souhlasného prohlášení matky, bývalého manžela matky a tohoto muže. Prohlášení musí být učiněno v řízení o popření otcovství. Konečně, pokud se dítě narodí před stoosmdesátým dnem od uzavření manželství, postačí k tomu, aby se manžel matky nepovažoval za otce, popře-li své otcovství u soudu bez toho, aniž by cokoli dokazoval. Ovšem i toto neplatí, pokud vyjde najevo, že při uzavírání manželství o těhotenství ženy věděl či s ní v rozhodné době souložil.

Druhá domněnka otcovství

Druhá domněnka otcovství spočívá v souhlasném prohlášení ženy a muže, že onen muž je otcem dítěte. Nastupuje za podmínky, že se neuplatnila domněnka svědčící manželovi matky, tzn. je-li matkou neprovdaná žena nebo otcovství bylo pravomocně popřeno. Takto lze založit otcovství nejen vůči dítěti narozenému, ale i k ještě nenarozenému, avšak již počatému. Souhlasné prohlášení představují dva jednostranné právní úkony, nevztahují se tedy na ně zákonná ustanovení o smlouvách ani promlčecí lhůty. Rodiče proto mohou takto dobrovolně založit otcovství kdykoli během svého života. Prohlášení musí být učiněno ústně, srozumitelně a zcela konkrétně.

 K určení otcovství musí dojít na matričním úřadu nebo na okresním (obvodním) soudu. U počatého dítěte lze zvolit jakýkoli matriční úřad či soud, k narozenému dítěti lze pak prohlášení učinit na matričním úřadu, kde je dítě zapsáno do knihy narození nebo na okresním soudu obvykle určeném podle trvalého bydliště dítěte. V žádném případě tedy nepostačí, jestliže matka uvede bez dalšího jméno otce v porodnici či určitý muž se neformálně považuje za otce, ačkoli se i podílí na povinnostech rodiče.

I v našem případě, je-li to možné, doporučujeme uvedený způsob určení otcovství, neboť je určité nejohleduplnější ke všem zúčastněným, zejména pak k dítěti.

Opět platí, že pokud je později zřejmé, že muž nemůže být otcem dítěte, mohou jak žena, tak muž otcovství soudně popírat. Pro podání žaloby běží šestiměsíční lhůta od souhlasného prohlášení rodiče, u prohlášení učiněného vůči nenarozenému dítěti však skončí až dovršením jeho šesti měsíců života. Za podobných podmínek může otcovství popírat i nejvyšší státní zástupce. Žalobce musí dokázat, že je vyloučené, aby určený muž byl otcem dítěte.

Třetí domněnka otcovství

Určení otcovství soudem připadá v úvahu až za situace, kdy nebylo možné určit otcovství předchozími způsoby. Návrh je oprávněna podat matka, muž, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte a konečně dítě. Dítě musí být v procesu vždy zastoupeno opatrovníkem ustanoveným soudem, zpravidla jím bývá orgán sociálně právní ochrany. Zde pro podání návrhu neplynou žádné lhůty.

Za otce se podle třetí domněnky považuje muž, který s matkou dítěte souložil v rozhodné době. Za rozhodnou se považuje doba, od které neprošlo od narození dítěte méně než stoosmdesát a více než tři sta dnů.

K popírání této domněnky, tj. k uvádění závažných okolností otcovství vylučujících, může dojít, až když je soulož v kritickou dobu prokázána. Dokazování je založeno především na znaleckých posudcích a bohužel bývá v praxi někdy složité, zdlouhavé a nákladné. Znalecké posudky z oboru hematologie spočívají v krevních rozbořech matky, potenciálního otce a dítěte. V oboru gynekologie pak půjde o ověření, v kterém týdnu se dítě narodilo. Sexuologický posudek pak směřuje ke zjištění, zda označený muž je schopen zplodit dítě. Posudky z oboru lidské genetiky pak spočívají ve srovnávání tělesných znaků účastníků a spolehlivější metodě profilování DNA.

Znalce ustanovuje soud podle své úvahy tak, aby co nejspolehlivěji mohl dospět k rozhodnutí. Vypracování znaleckého posudku mohou navrhnout i účastníci řízení, popř. se vyjádřit k osobě znalce a znaleckému posudku. K vyloučení otcovství nemůže dojít jen na základě tvrzení muže, že matka v rozhodné době souložila ještě s dalšími partnery. V soudní praxi se takto označení muži obvykle vyslechnou a případně je jim rovněž stanovena povinnost podstoupit určitá vyšetření pro účely vypracování znaleckého posudku.

Soud vynese rozsudek, kterým určuje, že žalovaný muž je otcem dítěte, pokud na základě dokazování nebyl prokázán opak, tedy otcovství nebylo vyloučeno.

S řízením o určení otcovství je ze zákona spojeno řízení o výchově a výživě nezletilého dítěte. Rozsudek tedy musí obsahovat kromě výroku o určení otce i výrok o tom, kterému z rodičů se dítě svěřuje do výchovy a stanovení výživného.

Určení mateřství

Konečně nemohu pominout, že zákon nyní výslovně stanoví, že matkou dítěte je žena, která dítě porodila. Toto ustanovení je mimochodem velmi významné, neboť zamezuje soudním sporům v případě asistované reprodukce mezi dárkyní vajíčka a ženou, která dítě donosila porodila.

Zdroj: Rodina